

Česko-lužický

Ročník XVIII
Číslo 4/duben 2008

věstník

Sykorka pší hokně

Mě sused řaknu: „Sykorka
jo klapała nam do hokna;
to hyšći žedně bylo nej’,
to wěsće něchten humrěš dej!“

Ně, luby sused, głoda dla
nět klapjo ptašack do hokna!
Jěsć tśi raz ku dńu cłowjek co,
tek ptašack, chudlaz, głodny jo!

Jog’ běle pólo něseši
a zyma tek jog nekjarmi.
Jan sypaj něco za hokno
a cesćej śi tam zaklapjo!

Sýkorka u okna

Powídala soused: „Sýkorka
klepala tuhle do okna;
to jsem snad nikdy neviděl,
to prý by někdo umřít měl!“

Sousedo, kdepak, z hladu jen
teď ptáček klepe do oken!
Člověk rád třikrát denně jí,
i pták je, chudák, hladový!

Pole jsou sněhem zapadlá,
copak mu zima k snědku dá?
Za okno něco nasyp jí,
a bude klepat častěji!

Serbski casnik 1929, 1. 8.

Ze sbírky Wěnašk blósanskich kwětkow přeložila Zuzana Bláhová-Sklenářová.

BJEZ WČERAWŠEHO DNJA NJEJE JUTŘIŠEHO

Timo Meškank wo wažnych a mjenje wažnych datumach

Njeje lochko, spušćomne daty wo nas zajimowacych wosobach zezběrać. Je so mjeztym zadomito, zo pohladamy za tutón zaměr najprjedy raz do mjezynarodneje ličakoweje syće, skrótka do interneta. Wužiwamy-li tutón pomocny srědk, tak steja nam wšelake pytanske služby k dispozici. Najbóle trjebana pytanska mašin-ka je najskerje Google. Wot toho mjena bu słowjeso googlować wotwodžene. Sym tuž za Markom Hendrichom googlować a wotpowědnu informaciju namakał, zo wón džensa zawěšćenske policy předawa. Dale zhonich, zo je wón w léce 1971 tehdyšu Serbsku rozšěrjenu wyšu šulu w Budyšinje wuchodzil – a to hromadže z Markom Suchym. Hač je tuta zdžělenka prawa, to njemóžu tak bjeze wšeho přepruwować. Zapis wo tym namakach na stronje pod wjelelubjacym pomjenowanjom stayfriends. Tuž wuchadzam z toho, zo staj so kaž Hendrich tak tež Suchy tam samaj zapisatoj – zo byštaj přećelej wostaloj.

Hinak je tomu z informacijemi, kotrež njejsy sam do syće zapodał. Dočítach so z wotkazow, kotrež moju wosobu nastupaja, zo buch mjez druhim do internetoweje encyklopedije Wikipedija zapřijaty. Jedna so wo jeje pólsku wersiju Wikipedia, wolna encyklopedia. Přečítawši sej hesło w encyklopediji zwěsćich, zo móža podate zdžělenki stužić jako hruba orientacija, nic pak jako spušćomne žórto. Wone su njedokładne, njedospołne, w jednotliwym samo wopačne. Zmylki mje wšak hižo njehněwaja, pohnuwaja mje skerje k tomu, wo sebi, swěće a Bohu rozmyslować. Awtor hesła piše, zo sym so 17 stycznia 1965 narodzil. Njeje tomu tak,

ale móžu wotnětka dwójce wob léto narodniny swječić. Zajimuje mje wězo, čehodla dyrbjat nětko tež hišće 17. januara swjedženj swojeho naroda wuhotować. Ma tutón datum za Polakow wje-tšeho wuznama. Wěm, zo eksistuje we Wařawje blisko lětanišća Okęcie ulica 17 Stycznia. Bych-li so młodeho Polaka za woznamom tutoho datuma prašał, bych so lědma wotmołwy dowědzał. Z wosobinskeho zapisa w interneće (tajka strona mjenuje so blog), zhonich scěhowace: 17 stycznia [–] Tego dnia w 1945 roku wojska sowieckie – wraz z Ludowym Wojskiem Polskim i jednostkami NKWD – wkroczyły do opuszczonej i doszczętnie zniszczonej przez Niemców Warszawy. Bórze po začehnjenju dobyćerskich wójskow do Wařawy počachu „wotpowědne“ služby sobustawow podzemskeho spjećowanja přescěhować a wojakow Armije Krajowej zajimać. Bě to potajkim wuchadny datum natwara totalitarneho systema w Pólskej.

Tež Češa blyščachu so za čas totalitarizma ze swojim wusa-howacym datumom, z 25. februarom 1948. Pomjenowachu drohi a naměsta, twornje a šule po wonym „dobyćerskim“ februarje. Dobyćerski bě wón za komunistow. Či, kiž su sej zwěřili, słowč-ko přećiwu tutomu nowemu porjadej a z tym zwisowacemu pře-křćenju zjawneho ruma piknyć, zasudžichu ke chłostanskemu džětu w uranowych podkopych wokoło Jáchymova, Hornjeho Slavkova a Příbrama. Jaty bu mjenowany mukl, t. r. muž urče-ný k likwidaci. Dalšich zastarskich elementow pak, kaž prawiz-nikow, předewzaćelow, zastojnikow, stykach po tysacach do

lěhwow a dachu jim w twornjach dźětać. Po přewróće 1989 pozhubješe so poněčim dopomnjenka na wony wosudny februar 1948 ze zjawnosće. Přeběhny to bjez hołka a tołka, džensa wo tym jenož posřednje něšto zhonimy. Podobný průběh měla proměna někdejší Sadové třídy, později Wilsonovy, ještě později ulice Vítězného února a dnes opět Wilsonovy – pisa so na př. wo Praze. Ale dokelž dyrbi w bywšim dźělu k.-k. monarchije wšitko swój porjad měć, namakamy wo přemjenowanju w Ostravje scěhowacy zarjadniski zapis: Usnesením Rady města Ostravy č. 756/60 ze dne 23. ledna 1990 byla ulice Vítězného února (nikdy neměla oficiální název třída) přejmenována na ulici 17. listopadu. Tole zdžěli rektor Techniskeje uniwersity w Ostravje prof. Ing. Tomáš Čermák wšěm wodźacym přistajenym swojeje

institucije hišće raz doraznje 18. nowembra 2004, dokelž dońdže wospjet k njeprawemu podaću adresy uniwersity. Bóh da, zo je so to nětko polěpšiło. Hač pak w dalšim přichodže hišće něchtó wědźec budže, čehodla bu dróha po 17. nowembrje pomjenowana – to dajmy so překwapic.

Slovníček: ličakowy – počítačový, srědk – prostředek, zawěšćenska polica – (jednoduše česky) pojistka, wuchodźic – absolvovat, přepruwowac – ověřit, zdžělenka – informace, zpráva, spušćomny – spolehlivý, žórło – pramen, wopačny – chybný, swječić – slavit, narod – narození, národ, natwar – vybudování, wusahowacy – vynikající, zwěric sej – troufnout si, zastojnik – úředník, jaty – vězeň.

POVRCHOVÁ TĚŽBA HNĚDÉHO UHLÍ NA LUŽICI – UDÁLOSTI ROKU 2007 (1/2)

Miloš Malec

Povrchový důl Chotěbuz-sever, na obzoru elektrárna Janšojce. Foto Miloš Malec

Povrchová těžba hnědého uhlí již po mnoho desetiletí výrazně zasahuje do života Lužice, především Dolní Lužice a severní části Lužice Horní. Doposud bylo v Lužici vystěhováno 136 sídel (podle informací Archivu zničených vsí v Novém Rogowě u Baršce), odtěženy byly stovky čtverečních kilometrů krajiny. Co se tedy nového událo v minulém roce na Lužici, co se týká povrchové těžby hnědého uhlí?

Pokud si myslíte, že bezohledné rabování přírodních zdrojů, ničení přírody a vysídlování obcí bylo záležitostí totalitní doby nebo nanejvýš ještě několika následujících let, budete zklamáni. Zklamán bude i ten, kdo předpokládá, že bezprostřední hrozba

klimatických změn již nyní vede k výraznému útlumu těžby a spalování hnědého uhlí.

Těžba hnědého uhlí v současných dolech pokračuje v podobné míře jako v předchozích letech. K tomu navíc Vattenfall (koncern vlastněný z převážné části švédským státem, který na Lužici provozuje povrchové doly na těžbu hnědého uhlí a tepelné elektrárny) ruku v ruce s politiky zastupujícími Braniborsko a okres Spréva-Nisa plánuje otevírání nových dolů. Politika spolkové země Braniborsko se tak dostává do rozporu s politikou Německa, kterou zosobňuje kancléřka Angela Merkelová. Německo se v posledních letech stalo jednou z vůdčích zemí

usilujících o zavedení opatření, která zamezí poškození zemského klimatu.

V květnu 2007 braniborský ministr hospodářství Ulrich Junghanns (CDU) prohlásil, že i v následujících desetiletích si povrchové doly a tepelné elektrárny zachovají důležitost a že se počítá i s otevřením nových dolů. Podle studie ministerstva by to mohly být doly Wjelcej-połnoc, Baršć-głowne póło, Bageńc-pódzajtšo, Klešišća-połnoc, Janšojce-połnoc, Nowe Wiky a Grodk-pódzajtšo. V těch místech leží 33 sídel s téměř 7.900 obyvateli.

Upřesnění přišlo již na konci září, kdy Vattenfall na mimořádném zasedání Uhelného výboru Braniborska představil *Dlouhodobou strategii týkající se nových elektráren a nových povrchových dolů v Lužici*. Vattenfall chce otevřít tři nové povrchové doly: Grodk-pódzajtšo (východně od Grodku), Bageńc-pódzajtšo (severovýchodně od Grodku) a Janšojce-połnoc (severozápadně od Baršće). První dva doly se obejdou bez přesídlování obyvatelstva, v případě povrchového dolu Janšojce-połnoc se plánuje vysídlení tří vsí: Grabkowa, Wótsowaše a Kerkojc se zhruba 900 obyvateli. S povolovacím řízením pro povrchový důl Janšojce-połnoc chce Vattenfall začít už na konci roku 2008, u dalších dvou v roce 2015. Doly by po otevření měly být vytěženy v průběhu 20 let. Vattenfall zároveň přislíbil, že za účelem ochrany klimatu do roku 2030 sníží vypouštění oxidu uhličitého (CO₂) o polovinu. Klíčovou roli by měla hrát nová technologie oddělování CO₂.

Podle dalších plánů Vattenfallu se má povrchový důl Rychwałd (východně od Hamoru) zcela zmodernizovat, aby tu bylo možno opět dobývat uhlí. S těžbou se počítá od roku 2010. V Hamoru staví Vattenfall nový blok elektrárny o výkonu 675 MW, do provozu má být uveden v roce 2011.

Významnou událostí loňského roku bylo zahájení výstavby první elektrárny na světě, která nebude vypouštět CO₂. Elektrárnu o výkonu 30 MW v ceně 50 miliard eur staví Vattenfall v Černé Pumpě u Grodku, hned vedle současné elektrárny. Dokončena má být v roce 2008. Z CO₂ vznikajícího při spalování uhlí má být 98 % odděleno a následně pod velkým tlakem zkapalněno. V této podobě se má ukládat pod zem. Nová technologie zde bude vyzkoušena, a pokud se osvědčí, bude uplatněna v dalších elektrárnách. Někteří odborníci namítají, že nová technologie je velice drahá a významně sníží účinnost tepelných elektráren. Dosud prý také není úplně jasné, kde se oddělený CO₂ bude skladovat.

Hrozbou pro obyvatele lužických vsí nejsou jen nově plánované doly, ale i doly současné. Rozšiřujícím se dolem Wochozy je ohrožena podstatná část okolí Slepého, jedna z výrazných lužickosrbských oblastí. Rozhodnuto již bylo o vystěhování části obce Rowného (*Za Góry*), také obyvatelé nedalekého Miłorazu se již rozhodli pro přesídlení.

Již v roce 2006 obyvatelé Gózdze, západně od Grodku, přesídlili do Nového Gózdze, postaveného u obce Zelezné blízko Grodku. Bourání domů by mělo být ukončeno do roku 2010 a v roce 2018 by sem měla dosáhnout uhelná jáma Wjelcej-pódpódnjo. Jednání o vystěhování nyní probíhají s obyvateli nedaleké vsi Prožym, kterou má také pohltnit rozšiřující se důl.

V jednom ze dvou posledních domů, co zbyly ze vsi Łakomé (severně od Chotěbuze), přebývá a vystěhování odmítá třiaosmdesátiletá Else Kosakowa. Říká, že se tam ve vesnické hospodě narodila a že neodejde. Vattenfall již ale podal žádost o vyvlastnění.

Výrazné změny oproti totalitní době však nastaly ve způsobu vysídlování obcí. Zatímco za časů NDR byli obyvatelé vsí nemilosrdně stěhováni do panelákových sídlišť nejbližších měst, v současnosti vede Vattenfall s obyvateli ohrožených vsí dlouhodobá jednání. Nejprve se rozhoduje o místě, kam se původní obec přesune a jak bude nová obec vypadat, pak přijdou na řadu jednotliví majitelé domů. Vattenfall nabízí, že si mohou pořídit podobně velký moderní dům, vybrat architektu a stavební firmu. Běda ale tomu, kdo stěhování odmítne. Tomu pak hrozí vyvlastnění za tržní cenu, která v případě nemovitostí ohrožených těžbou je pochopitelně mizivá. Než ztratit několik let života soudy a riskovat vyvlastnění, to raději postižení obyvatelé až na výjimky s přestěhováním souhlasí.

Takové přesídlení již zkusili obyvatelé Rogowa (původní obec ležela severozápadně od Baršće, vystěhována byla v roce 2002) a Gózdze (původní obec západně od Grodku, vystěhována v roce 2006). Při návštěvě nových obcí však zjistíte, že s těmi starými mnoho společného nemají. Původní vsi byly přizpůsobené zemědělství provozovanému po staletí a zapadaly do krajiny. Obytné domy i stodoly byly skromné, stály ve stínu ovocných stromů, vesnice byly obklopeny poli, loukami a lesy. Naproti tomu nové obce stojí na okraji jiných sídel (Nový Rogow na okraji Baršće, Nový Gózdž na okraji Zelezné poblíž Grodku) a skládají se z moderních „katalogových“ domů, jaké známe i z okrajů českých měst. Tyto obce mají spíše charakter předměstí nebo městské čtvrti, než skutečné vsi. „Duch“ původní vesnice se zcela ztratil.

Rok 2007 nebyl významným jen na události, které souvisejí s pokračováním těžby uhlí, ale zřetelný byl také rostoucí odpor proti povrchovým dolům především mezi představiteli obcí a veřejností.

Na počátku roku oznámil Manfred Nickel, starosta Rowného na Slepjansku, že Rowno společně s Mułkecami se bude bránit proti odbagrování. Zároveň litoval toho, že Miłorazští se již rozhodli pro společné přesídlení.

Opatření proti možnému odbagrování chce také již nyní přijmout obec Hochoza (severně od Chotěbuze), která bývá označována za nejsrbštější dolnolužickou ves. Starosta Fryco Wojto uvítal návrh na založení národního parku v Luborazské góli, která navazuje na obec. Toto území sloužilo jako cvičiště sovětské armády, dnes se tam nacházejí vřesoviště se vzácnými rostlinami a zvířaty. I zde leží pod zemí uhlí, proto hrozí bagrování. Fryco Wojto říká: *Chceme od samého začátku dělat vše proto, abychom tomu zabránili.*

Na valné hromadě Vattenfallu, která se konala začátkem srpna v Berlíně, proti politice koncernu protestovali Svaz kritických akcionářů, ekologická sdružení a poprvé také obyvatelé těžbou ohrožených obcí z Lužice. Ohrožení žádali jasné stanovisko koncernu, jestli přistoupí na rozhodnutí lužických obcí, i když se vysloví proti odbagrování. Renej Šuster ze Zelené ligy řekl: *Starosti o svoji budoucnost si v Lužici dělají obyvatelé 33 vsí, protože jejich vsi leží tam, kde odborníci doporučují koncernu nové povrchové doly. Když koncern staví nové elektrárny, znamená to, že je rozhodnuto o přesídlování obyvatel i po roce 2050. Zodpovědnost za to nemohou Vattenfall a švédský stát přesunovat na nikoho jiného.*

Nejvýznamnější událostí byl vznik široké lidové iniciativy proti těžbě uhlí v červnu 2007. U zrodu stála braniborská Strana zelených, která zahájila jednání a hledání partnerů. Vzhledem k tomu, že politici Braniborska i okresu Sprěva-Nisa slepě prosazují pokračování těžby uhlí, cílem iniciativy je ukončit těžbu prostřednictvím referenda. Tedy pomocí referenda zavázat braniborskou vládu přijmout zákon, který zakáže otvírání dalších povrchových dolů. V prvním stupni je nutno sesbírat alespoň 20.000 podpisů, pak se braniborský parlament musí touto věcí zabývat. Pokud poslanci zamítnou předlohu lidové iniciativy, je nutno sesbírat dalších 80.000 podpisů, poté se může konat referendum. Aby bylo platné, musí se jej účastnit čtvrtina oprávněných voličů.

Úkol je to obtížný, ale má vyhlídky na úspěch. V úvahu je nutno vzít nové skutečnosti: hrozba klimatických změn je čím dál výraznější, po hospodářské stránce je Lužice na posledních místech v Německu, za což vinu nese hospodářství jednostranně zaměřené na uhelný průmysl, stále více lidí nachází práci související s obnovitelnými zdroji energie a rekultivacemi.

V říjnu 2007 se konalo *Klinkojske blido*, kterého se účastnili protivníci těžby uhlí. Celkem zhruba ze 40 lužických obcí přišlo asi 90 zástupců, aby se vzájemně seznámili. Přišli i lidé ze vsí, které jsou bezprostředně ohrožené těžbou. Probíraly se možnosti, jak se uhelným jámám bránit. Obyvatelé Rowného mluvili o tom, že nejsou vůbec spokojeni s jednáními s Vattenfallem a že se jim nedaří prosadit jejich zájmy. Účastníci sestavili společné prohlášení, ve kterém kladli důraz na zachování svého domova. Byla také vyjádřena podpora široké lidové iniciativě proti těžbě uhlí.

LUŽICKÁ OTÁZKA A ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1945–1947 (3/3)

Kirill Vladimirovič Ševčenko

Hledání alternativ

Hlavní body lednového memoranda Lužickosrbské národní rady, vydaného rusky, anglicky a francouzsky, předpokládaly, že bude Lužickým Srbům poskytnut status spojeneckého národa, že Lužickosrbská národní rada bude uznána za vládu nezávislého lužickosrbského státu, že Lužičtí Srbové přednesou na mírové konferenci své požadavky a také že bude Lužice vyčleněna z pravomoci Spojenecké kontrolní komise v Berlíně, působící v poraženém Německu. Předseda Lužickosrbské národní rady kněz Jan Cyž zdůrazňoval, že Lužičtí Srbové jsou jediným národem v Evropě, jehož národní existence je dosud ohrožena Němci. *Žádáme politickou, kulturní, národní a hospodářskou samostatnost*, – poznamenávalo se v dokumentu. –... Chceme žít po svém, neochvějně věříce, že *Spojené národy uskuteční ideje svobody, demokracie a práva, za něž jsme trpěli a umírali jako první oběti koncentráků*. Na rozdíl od předcházejících memorand Jan Cyž tentokrát nepřipomínal těsná pouta Lužice s Československem, ale místo toho kladl důraz na ekonomickou samostatnost lužických zemí: *Připojené zeměpisné mapy ukazují názorně zemi malého národa, drobných zemědělců, řemeslníků a dělníků, zemi skromného, nebohatého národa, věřícího v spravedlnost a v právo na život podle obyčejů svých kdysi svobodných, hrdinných předků. Chceme... zdůraznit skutečnost, že přírodní bohatství našich lesů, řek, polí a náš průmysl zabezpečí plně naši existenci. V národohospodářském smyslu jsme soběstačnou jednotkou*.

Obrat v postoji vůdců lužickosrbského národního hnutí nastal současně s principiální změnou vnitropolitické situace ve východních oblastech Německa. Od 1. ledna 1946 sovětská okupační moc odevzdala řízení občanských a administrativních věcí zástupcům německého obyvatelstva. Lužickosrbský věstník s obavami poznamenával, že toto rozhodnutí znamená odevzdání lužickosrbského národního hnutí pod německou kontrolu. Orgán Společnosti přátel Lužice uváděl četné příklady zvůle německých úředních orgánů vůči Lužickým Srbům. Tak německá správa v Drážďanech odvolala z místa budyšínského okresního hejtmana Lužického Srba dr. Jana Cyže. Ten byl vrácen do funkce až po četných protestech a stížnostech Lužických Srbů sovětské okupační moci. *Jsou také případy*, – psal Lužickosrbský věstník, – *kdy Lužickým Srbům, kteří pracují pro svobodný život svého národa, odmítají Němci již dnes práva výhod tzv. obětí nacismu. Je to skutečně velmi brzo, kdy Němci odvažují se zvedati hlavu a vystupovati pod různými záminkami proti lužickosrbskému lidu. Jak by to vypadalo v Lužici za několik let, nebo až odejde Rudá armáda, dovedeme si snadno domyslet*.

Za těchto podmínek byly z iniciativy lužickosrbských politiků v Lužici vyhlášeny od 2. do 20. ledna 1946 volby do místních národních výborů a volby delegátů na celolužický sjezd. 27. ledna 800 zástupců lužickosrbského obyvatelstva na sjezdu v Budyšině zvolilo rozšířený LZNV v počtu 22 členů a znovu zvolilo Jana Cyže za jeho předsedu. Ten jmenoval vedoucí orgán LZNV, který dostal pojmenování Lužickosrbská národní rada. Jejími členy se stali: okresní starosta Budyšínska dr. Jan Cyž, zástupce LZNV v Praze Jurij Cyž, hlava Domowiny Pawoł Nedo, a také předseda lužickosrbského družstevního svazu Luko Arnošt Černík. Jeden z vedoucích činitelů Společnosti přátel Lužice Jiří Kapitán zdůrazňoval, že *na naléhání české strany se Lužičtí Srbové pokoušeli vytvořit revoluční místní národní výbory v obcích už v červenci 1945, avšak tento pokus selhal, protože nikde nebylo možno (Němci se již zase vzpamatovali) převzít veřejnou moc a exeku-*

*tivu do rukou lužických. Od 1. ledna 1946 pak všechen veřejný život v Lužici ovládly německé úřady, které beztrestně např. suspendovaly lužickosrbské starosty. Proto vytvoření LZNV nestalo se delegáty místních národních výborů, které nikdy neexistovaly, ale místními důvěrníky. V polemice se stanoviskem LZNV Jiří Kapitán dokazoval, že výklad LZNV dané události jako *prvních svobodných voleb v Lužici je příliš nadnesený*. Zároveň Kapitán zdůrazňoval, že sjezd obecních delegátů v Budyšině byl proveden na radu Čechů.*

Jedním z dokumentů, přijatých sjezdem, bylo další provolání ke Stalinovi a Žukovovi s žádostí, aby podpořili úsilí Lužických Srbů o vytvoření jejich státu a aby mu zabezpečili mezinárodní záruky. Uspořádání sjezdu a přijatá rozhodnutí na něm je možno považovat za vyvrcholení národního hnutí Lužických Srbů po r. 1945.

Svědectvím pokračující orientace lužickosrbských vůdců na podporu zvenčí bylo jmenování zástupců Lužickosrbské národní rady v zemích, na jejichž stanovisku záviselo řešení lužickosrbské otázky. Zástupcem Lužickosrbské národní rady a LZNV v Praze nadále zůstával dr. Jurij Cyž, zástupcem v Polsku byl jmenován Wójczech Kóčka, a v Jugoslávii – Jurij Rjenč. Jejich hlavním úkolem bylo propagovat myšlenku lužické nezávislosti mezi spojenci.

Obrat zahraničněpolitického kurzu lužickosrbských politiků vyvolal v Československu smíšenou reakci. Na schůzce s československými novináři v lednu 1946 předseda československé vlády Zdeněk Fierlinger se zřejmým ulehčením konstatoval, že *vývoj lužické otázky se dostává na konstruktivní cestu*. Fierlinger zdůraznil, že *lužická otázka je otázka slovanská a my sami nejsme povoláni ji řešit. Řešiti se bude za účasti a podpory celého slovanského světa. Doporučovali jsme svým lužickým přátelům, aby apelovali také na Poláky a hlavně na Sovětský svaz. Rudá armáda přiznala Lužickým Srbům značná kulturní práva*. S Fierlingerem, který měl od samého začátku chladný poměr k plánům připojit Lužici k Československu, polemizoval Lužickosrbský věstník. Napsal jízlivě, že *o značných kulturních právech, která dnes Lužičtí Srbové mají, není nám, ani Lužickým Srbům nic známo...* Orgán Společnosti přátel Lužice upozorňoval československou veřejnost, že se po odevzdání administrativní správy Němcům od 1. ledna 1946 postavení Lužických Srbů ostře zkomplikovalo: *byla jim zakázána politická činnost a pořádání jakýchkoliv podniků musí Lužičtí Srbové včas znatovat a dostávat svolení nejen od místních sovětských velitelství, ale i od německé policie. Při pořádání slavností musily se jejich programy předkládat k schválení úřadům tři týdny předem. Němci, kteří jsou dnes všichni vesměs „antifašisti“, – psal jízlivě orgán Společnosti přátel Lužice – již ovlivnili poměry do té míry, že snahy za svobodnou Lužici jsou považovány za separatistické, ohrožující jednotu německého území. Německá sjednocená strana (komunisté a sociální demokraté) veřejně vystupují proti Lužickým Srbům proto, že chtějí svobodu... Lid je zastrašován všemi způsoby*.

Lužickosrbský věstník nepřetržitě informoval o četných případech diskriminace Lužických Srbů ze strany německých úřadů. Tak psal o tom, že koncem prosince 1945 nutila německá policie obyvatele Wotrowa, Kulowa, Wojerec a jiných lužickosrbských vesnic na hranicích Pruska a Saska strhávat firemní nápisy a plakáty v lužické srbštině a dezinformovala obyvatelstvo o tom, že byla Domowina sovětskými orgány zakázána. Pozoruhodné je, že za jednu z hlavních příčin nepřátelského jednání Němců s Lužickými Srby považovali čeští přátelé Lužice vystěhová-

Proběhla valná hromada Společnosti přátel Lužice

9. února 2008 se konala řádná Valná hromada Společnosti přátel Lužice (SPL). V úvodu vystoupil odstupující předseda SPL Hanuš Härtel, který ve své zprávě o činnosti společnosti zhodnotil uplynulý rok. Vyzvedl konání celé řady kulturních akcí, které vyvrcholily oslavou 100 let založení spolku na podzim roku 2007. K úspěchům předešlého roku patří i zrestaurování vzácného obrazu J. X. Ticina. H. Härtel informoval shromážděné členy o dalších jednáních o osudu Hórnikovy knihovny a budovy bývalého Lužického semináře, které se zatím vyvíjejí pozitivně, avšak jejich výsledky zatím nelze předjímat. Klára Poláčková přednesla účetní zprávu za rok 2007, z níž vyplynulo, že SPL splnila veškeré závazky vůči svým partnerům a hospodařila s kladným zůstatkem. Miloš Malec vystoupil s návrhem rozpočtu na rok 2008, který byl valnou hromadou jednomyslně přijat.

Zprávu o *Česko-lužickém věstníku* (ČLV) přednesl jeho odstupující šéfredaktor Ondřej Doležal. V ní zdůraznil, že ČLV vycházel řádně a podařilo se překonat potíže, se kterými se věstník v dřívějším období potýkal. Bohužel se nepodařilo vydat *Čtení o Polabských Slovanech* (plánovaná příloha ČLV) od Ludvíka Kuby, což se plánuje na letošní rok. K dalším bodům jednání valné hromady patřilo přijetí nových členů. M. Malce navrhl přijmout interní pravidla pro žádání o granty, které tvoří kromě členských příspěvků hlavní část příjmů SPL, což valná hromada schválila. Naopak nepřijala návrh O. Doležala snížit počet členů předsednictva ze sedmi na pět.

Na závěr valná hromada volila vedení a předsednictvo SPL a šéfredaktora ČLV. Předsedou se stal Petr Kaleta, místopředsedy Klára Poláčková a Miloš Malec, členy předsednictva Antonín Kříž, Jiří Mudra, Milan Hrabal a Leoš Šatava. Novým šéfredaktorem ČLV se stal Josef Šaur.

Josef Šaur

Členský večer SPL 26. února

Na pravidelném měsíčním členském večeru SPL 26. 2. 2008 přednášel vzácný host z Lužice dr. Měrcín Wałda, kulturní vědec a sociolog z Lužickosrbského institutu v Budyšině, na téma *Menšiny a většiny v liberální demokracii*. Vycházel ze skutečnosti, že Lužičtí Srbové jsou dvojjazyční a že tudíž cítí i dvojí identitu. Z dějin víme, že byli po celá staletí přesvědčováni o menší hodnotě svého jazyka a kultury, což vedlo (a vede) k tomu, že někteří přestali mluvit lužickosrbsky. Po příčinách pátral už A. Muka, který procestoval celou Lužici. Lužické Srby mluvící německy nazýval *němcowarjo*. Někteří obyvatelé se snažili přizpůsobit okolí, germanizující škole atd., jiní si udržovali národní vědomí. Tyto vnitřní rozpory v nich zanechaly psychické trauma. Poměry v Lužici jsou o to složitější, že Lužičtí Srbové nejsou jednotní, nikdy netvořili samostatnou správní (tím méně státní) jednotku. Trvají i značné rozdíly mezi příslušníky náboženských vyznání, mezi Horními a Dolními Lužičany aj. Poměry v přítomnosti a výhledy do budoucnosti neslibují změnu. V liberální demokracii je rozhodující vůle většiny, a ta je německá. – Po přednášce se o těchto otázkách ještě dlouho živě diskutovalo.

Jiří Mudra

Pozn. red. Článek Měrcína Wałdy na toto téma s názvem Asymetrie mezi většinou a menšinou na příkladě Lužických Srbů vyjde v některém z příštích čísel ČLV.

Lužickosrbský internet se rozrůstá

Přátelé lužickosrbské literatury mají od nynějška k dispozici další server www.literarny-konopej.de. Iniciátorkou se stala Madleňka Šolčic, redaktorka Lužickosrbského rozhlasu, která je rovněž autorkou řady prozaických miniatur a ilustrací. Server obsahuje

ukázky z tvorby současných lužickosrbských autorů s medailonky. Příjemnou novinkou jsou načtené ukázky a možnost publikace vlastních literárních textů v rubrice *literarny dorost*.

Další novou zajímavou stránkou je hsb.lernu.net, lužickosrbská mutace stránky o esperantu.

řačk

SERBSKE NOWINY
4. 3.

V mateřské škole v dolnolužickém Žylowě si připomněli deset let trvání projektu Witaj. Při této příležitosti byl konstatován fakt, že všechny děti, které letos školku opustí, mají zájem o dvojjazyčnou výuku ve škole. Předsedkyně Lužickosrbské školní společnosti Ludmila Budarjova podotkla, že výsledky dlouholetého důsledného pěstování dolnosrbštiny v Žylowské mateřské škole by měly sloužit jako příklad všem podobným školám v dolní i horní Lužici. Zároveň podotkla, že projekt Witaj již dosáhl evropských rozměrů, které v počátcích nikdo neočekával. Děti ze Žylowské mateřské školy pak všechny přítomné pomocí písniček a hraných pohádek přesvědčili o tom, že jejich praktická znalost dolnosrbštiny je skutečně na velmi dobré úrovni.

5. 3.

Ve slepjanském kulturním centru byla otevřena výstava české malířky Aleny Čermákové (*1926). Výstava ukazuje akvarely (krajinu a portréty) z let 1964–1966, kdy autorka tvořila v Blatech, okolí Slepého a Trjebinu. Obrazy na výstavu zapůjčilo Lužickosrbské muzeum v Chotěbuzi. Laudatio přednesla kurátorka této instituce Christina Klimentowa, která na vernisáži rovněž zazpívala se sborem Lužica. Alena Čermáková se zahájení slepjanské výstavy nemohla ze zdravotních důvodů zúčastnit. Obrazy budou ve Slepě vystavené do konce dubna.

7. 3.

Budyšínský Lužickosrbský institut provedl sociologický průzkum mezi žáky sedmi německých škol v Budyšině a okolí. Cordula Ratajczakowa, která průzkum vedla, oznámila na drážďanské konferenci o malých kulturách, že výsledky jsou dosud zpracovány jen částečně, avšak i z těchto dílčích výsledků lze vyčíst některé kuriózní tendence. Tři čtvrtiny dotázaných se sice domnívá, že každý smí mluvit, jakým jazykem chce, stejný počet žáků však míní, že Lužičtí Srbové by měli ze slušnosti mezi Němci komunikovat německy. Na téměř 20 procent respondentů působí rušivě, když se v jejich přítomnosti mluví lužickosrbsky a to i v případě, že jazyk zaslechnou anonymně v autobuse nebo při nákupu. Podle Ratajczakové akceptuje většina německých žáků spíše jiné slovanské jazyky než lužickou srbštinu.

V Polském domě v Berlíně se konala tisková konference, na které Jan Nuk, Benedikt Dyrlich, Ludmila Budarjova a Měrcín Wałda představili *Memorandum k další existenci lužickosrbského lidu ve Spolkové republice Německo*. Prohlášení vyzývá německou a mezinárodní veřejnost, aby se zasadila o to, aby mohla Nadace pro lužickosrbský lid i v budoucnu pracovat ku prospěchu Lužických Srbů. Pod memorandumem, které bylo novinářům předáno v sedmi evropských jazycích, je podepsáno 23 vedoucích představitelů lužickosrbských spolků a institucí.

10. 3.

Saský parlament se na svém zasedání 7. 3. 2008 shodnul na tom, že by měla spolková republika Sasko dále podporovat Nadaci pro lužickosrbský lid a že ze svého rozpočtu nebude omezovat přísun financí této instituci. Tento návrh podaný koaliční frakcí CDU a SPD byl jednohlasně přijat i opoziční Levicí, FPD a NPD.

Strana Levice mimo to navrhovala, aby dotace pro Nadaci byly na úrovni roku 2003. V dalším nakládání s penězi by pak Nadace měla hospodařit s vlastním kapitálem a z jeho výnosů financovat své projekty. Ministryně Eva-Maria Stange (SPD)

prohlásila, že takový model Nadace není momentálně reálný, vyslovila se však pro dílčí reformy v nadačním systému. Poslankyně Strany Zelených prohlásila, že potřebné reformy nemohou provést samotní Lužičtí Srbové, jelikož mezi nimi panuje zaujatost a že by proto mělo tento proces vést nezávislé grémium. Oproti tomu lužickosrbský poslanec za CDU Marko Šiman hodnotil Nadaci jako úspěšný model a podotkl, že Německo-lužickosrbské lidové divadlo a Lužickosrbský lidový ansámbl jsou unikátní instituce, které by neměly zaniknout. Šiman také zdůraznil, že podpora lužickosrbské kultury má evropský rozměr, z čehož vyplývá také jeho celoněmecký charakter, a proto by měla spolková vláda podporovat vydávání učebnic pro lužickosrbské školství.

13. 3.

Předsednictvo Domowiny potvrdilo 12. 3. 2008 své finanční požadavky vůči spolkové republice, Braniborsku a Sasku. Nevyšší orgán Lužických Srbů žádá, pro rok 2008 minimální částku ve výši 16,4 milióny eur a v dalších letech pak sumy, které by byly přiměřené k růstu cen.

Připravil Petr Ch. Kalina

Nowy Casnik

Období přelomu února a března bylo především ve znamení masopustu (dolnosrbsky *zapust*, resp. *fašing*). Krojované masopustní průvody (*pšešęgi*), jichž se zúčastnily celkem stovky pře-

vážně mladých párů, prošly mnoha dolnosrbskými dědinami kolem Chotěbuzi. Průvod Dolnosrbského gymnázia se předvedl v samotném „městě“.

V Srbském domě v Chotěbuzi byla otevřena dočasná (do 11. dubna) výstava obrazů Waltera Böhma, jejichž tématem jsou zimní dolnolužická Blata. V budově okresního úřadu města Baršc (Forst) byla otevřena výstava o dolnosrbských obyčejích v průběhu roku.

24. února se v Žyłowě (předměstí Chotěbuzi) konala *namša* s liturgickým jazykem dolnosrbským, jíž se zúčastnili i přední osobnosti lužickosrbského náboženského, kulturního a politického života (nejen z Dolní Lužice). Byl zde představen nový dolnosrbský náboženský zpěvník. O několik dní později se v Žyłowě, jedné z bašt srbství v Dolní Lužici, slavilo 10. výročí založení vůbec první mateřské školky projektu Witaj.

8. března proběhlo jedno z mnoha *Serbskich blidow* (*Srbských stolů* – besed v dolnosrbsčtině u kávy a buchet). *Serbske blida* na venkově, jichž se účastní hlavně starší lidé (většinou v počtu ne více než dvaceti osob), jsou (na rozdíl od těch chotěbuzských) jednou z posledních příležitostí slyšet opravdovou dolnosrbskou řeč rodilých mluvčích na vlastní uši.

Z čísel 08–11/2008 připravil František Březina

Petr Kaleta: Češi o Lužických Srbech

**Český vědecký, publicistický a umělecký zájem
o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo
Adolfa Černého. – Masarykův ústav –
Archiv AV ČR, 233 s.**

Práce je syntetická, a svou podrobností, rozsahem, ale i znalostí nových, dosud nepublikovaných pramenů předčí všechna dosavadní díla s podobnou tematikou. Kniha A. Frinty (Lužičtí Srbové a jejich písemnictví, Praha 1955) je méně podrobná a od jejího vydání byly učiněny nové poznatky.

Úvodem autor podrobně charakterizuje lužickosrbské národní hnutí. V oddíle Český zájem o Lužici a Lužické Srby do poloviny 80. let 19. stol. spisovatel sleduje nejstarší české zmínky o Lužických Srbech počínaje Kosmovou a Dalimilovou kronikou, připomíná dobu lucemburskou, A. Mollera (vydával i české kalendáře), K. Peukera a jeho styky s Jednotou bratrskou, J. X. Ticina, M. Wj. Jakulu, J. H. Swětlika, rodinu Frencelů. Podrobně píše o Lužickém semináři a třech českých poradcích lužickosrbských bohoslovců a gymnazistů (V. Hanka, K. J. Erben, Slovák Martin Hattala) a spolku Serbowka. Využívá nové objevy pojednává o velikánech české vědy a umění (J. Dobrovský, P. J. Šafařík, J. Kollár, Fr. L. Čelakovský, I. J. Hanuš aj.), o Fr. Douchovi.

Poprvé je tu zpracován Adolf Černý, jeho spolupráce s E. Jelínkem ve Slovanském sborníku, jeho práce národopisná (zejména Mythiske bytosce lužiskich Serbow) jeho články v časopisech a Ottově slovníku naučném i práce učitelská (od r. 1901 byl lektorem lužické srbštiny na FF UK) a jeho časopis Slovanský přehled. Poprvé a zcela nově se dovídáme o názorech A. Černého (Básník Jan Rokyta a překladatel Adolf Černý; Náboženský problém a Masarykův vliv na A. Černého). V knize se podrobněji uvádějí i další čeští vědci, kteří se také zabývali Lužickými Srby (J. Máchal, L. Kuba, J. Karásek, J. Zd. Raušar).

Velmi cenné jsou úplné bibliografie sorabik Fr. Douchy, A. Patery, J. Máchala, L. Kuby a bibliografie českých pojednání M. Hórnika. Bibliografie sorabik A. Černého čítá 946 položek. Na 28 stránkách knihy jsou otištěny obrázky. Díky bibliografiím, rejstříkům a poznámkám pod čarou je dílo přehledné, čtenář se v něm rychle orientuje. Nemělo by chybět v příruční knihovně žádného sorabisty a opravdového přítele Lužických Srbů. Přes vysokou vědeckou hodnotu je kniha napsána srozumitelně a poutavě i pro neodborníka.

Jiří Mudra

Leoš Šatava: Młodžina – identita a řeč

Budyšin 2006: Rěčny centrum WITAJ, 60 s.

V podtitulu by mohlo být: *Vynikající návod pro všechny, kdo chce pomoci při zachování a oživení jazyka malých národů či menšin, zaměřený na Lužici.*

Brožuru vydal Rěčny centrum Witaj v roce 2006 jako soubor informací a návodů v oblasti revitalizace lužickosrbského jazyka.

Můžeme dodat: *Nic není jednoduché.* Ovšem podtitul by mohl znít také: *Je to vlastně tak snadné.*

To obojí mne napadlo jako shrnutí zajímavé a atraktivně vypravené brožury. Její pojetí – předání základních informací v bodech – působí na pohled jednoduše. Fakta jsou dobře pochopitelná. Čtenář si po přečtení prvních závěrů snadno řekne, že to či ono musí být jistě právě tak, jinak by to ani nešlo. Ale za touto zdánlivou jednoduchostí jsou léta studia problematiky etnik, menšin a jazyků a také dlouhý pobyt v Lužici. Autor provedl přímo v Lužici řadu vlastních průzkumů. Právě praktické znalosti umožnily autorovi všechny nashromážděné vědecké poznatky převést zpět do praktické roviny. To je něco, co „nevědec“ velice ocení. Publikace v hornolužické srbštině není určena primárně vědeckým pracovníkům, ale zejména všem Lužickým Srbům, kteří chtějí svůj krásný jazyk zachovat a oživit. Náměty směřují hlavně do oblasti práce s mladými lidmi, ale jsou užitečné i pro generaci jejich rodičů či učitelů.

Náměty, jak přistoupit k revitalizaci řeči, jsou velice konkrétní.

Proto má čtenář po chvíli pocit, že stačí přeci vzít jeden námět po druhém a pustit se do jazykového plánování. Stačí určit osoby či pověřit instituce celkovým řízením, vyčlenit potřebné prostředky a pomocí těchto a dalších nástrojů systematicky podporovat všechny, kteří se v lužickosrbských vsích, školách, farnostech či spolcích a jinde snaží o zachování svého jazyka a kultury. Jistě, druhý pohled již ukáže, že to tak jednoduché není. Peněz je málo, bude možná ještě méně, i lidí na práci je nedostatek, jiných úkolů je mnoho.

Podněty Leoše Šatavy ale nutí k zamyšlení nad tím, co je

důležité, kde jsou priority národní práce a také ukazují na konkrétních případech z celého světa, že pokud je vůle, šance uspět zde stále je.

Příklady táhnou, a jestliže k oživení ohrožené řeči dochází jinde, proč by k ní nemohlo dojít také v Lužici? V tomto praktickém srovnávání a jasných formulacích vidím velkou přednost mimořádně vydařené publikace. Teď jen aby se příležitost chopilo co nejvíce lidí. Můžeme jim pomoci.

Hanuš Härtel

Tři otázky na nového předsedu SPL doc. PhDr. Petra Kaletu, Ph.D.

Lužický seminář a Hórnikova lužická knihovna jsou problémy, které SPL trápí již dlouhou dobu. Kam povedou vaše kroky v této záležitosti a jaké perspektivy se nabízejí?

Jednání o Lužickém semináři se vedou již více než deset let a prozatím bez větších úspěchů. V minulém funkčním období byl pověřen jednat v této záležitosti tehdejší předseda Hanuš Härtel, který v této činnosti stále pokračuje. Nyní (je počátek března 2008) bych z funkce předsedy SPL rád pomohl svým vstupem do jednání k tomu, aby Společnost přátel Lužice měla co nejdříve přístup do budovy bývalého Lužického semináře. Hanuš Härtel vedl v únoru 2008 poměrně úspěšná jednání s ministrem školství Ondřejem Liškou, který prokázal znalosti o problematice srbské Lužice i Lužického semináře a přislíbil pomoc při návratu SPL do seminárních prostor na Malé Straně.

V tomto akademickém roce jste začal domovskými působit na Ústavu slavistických a východoevropských studií na FF UK v Praze. Dotýká se vaše pedagogická činnost na tomto pracovišti sorabistické problematiky?

Na Ústavu slavistických a východoevropských studií působím od roku 2003. Od října 2007 jsem však jejím kmenovým pracovníkem. Působím zde na polonistice, kde mám na starosti dějiny a kulturu Polska. Sorabistická témata však přirozeně zařazuji do vlastních přednášek. Součástí mé výuky jsou proto i přednáškové cykly: *Dějiny a kultura Lužických Srbů* a *Etnohistorické regiony Evropy*. Vedení ústavu také souhlasí s otevřením jazykového kurzu hornolužické srbštiny, prozatím však nebyl o samostatnou výuku lužické srbštiny dostatečný zájem z řad nynějších studentů.

Kudy vedla vaše cesta k osobnímu i odbornému zájmu o Lužické Srby?

Oblasti národnostních menšin mě přitahovaly od středoškolských let. Na počátku jsem se zajímal o Čechy a jejich kulturní život v dalekých i méně vzdálených oblastech. Tak jsem se dostal k etnohistorickým regionům, jakými jsou Halič, Volyň, Bukovina, Kašubsko, Vojvodina aj. Mezi nimi mě nejvíce okouzila i srbská Lužice. Nejvíce informací o Lužických Srbech jsem na počátku získával z Černého příspěvků ve *Slovanském přehledu* z konce 19. a na počátku 20. století. Jejich prostřednictvím jsem později navázal styky s SPL, do níž jsem také vstoupil. V Praze, v srbské Lužici, v Polsku a v Srbsku jsem také získal mnoho přátel z řad sorabistů, s nimiž stále udržuji intenzivní kontakty.

Připravil Petr Ch. Kalina

Zápisník

V měsíčníku Rozhled 2008, s. 40 je otištěn *Zjavný džak daricelam Rozhlada 2007*, který v překladu zní: *Na tomto místě vyjadřujeme i letos veřejné poděkování těm, kteří zaplatili r. 2007 přátelům Lužických Srbů ve slovanské cizině předplatné Rozhladu. Děkujeme také Domowině a Lužickosrbskému ústavu za darované předplatné jakož i Matici lužickosrbské, ta však platí svým členům předplatné Rozhladu z příjmu ročních členských příspěvků. – Další ochotní dárcové Rozhladu jsou vděčně vítáni.* Následuje seznam 66 jmen dárců.

Čeští čtenáři dostávající Rozhled zdarma děkují touto cestou lužickosrbským dárcům.

Jiří Mudra

Pozvánka

Dubnový členský večer

V měsíci dubnu Vás zveme na přednášku Mgr. Richarda Bígla, Ph.D. s názvem **Biblické překlady v lužické srbštině**. Přednáška se bude konat **24. dubna v 18 hodin** na Filozofické fakultě UK, Nám. J. Palacha 2, v knihovně slavistiky č. 9.

Děkujeme Magistrátu hlavního města Prahy za poskytnutí grantu ve výši 80 000,- Kč na nový nábytek pro Hórnikovu knihovnu.

Česko-lužický věstník. Časopis o Lužici, sorabistice, literatuře a menšinové politice. Česko-serbski wěstnik. Časopis wo Serbach, serbowědže, pismowstwe a mjeńšinowej politice. Vychází ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech v nákladu 300 výtisků. • Cena jednotlivého čísla 20,- Kč.

• Vydává Společnost přátel Lužice/ Towaršnosć přečelow Serbow/ Towarišnosć psijašelow Serbow, **styčná adresa:** náměstí Jana Palacha 2, Praha 1-Josefov, CZ-116 38, www.luzice.cz. • **Bankovní spojení:** ČSOB (Poštovní spořitelna) 181 757 044/ 0300. • **Vedoucí redaktor:** Mgr. Josef Šaur.

• **Zástupce vedoucího redaktora:** Mgr. Petr Kalina • **Redaktoři:** Ph.Dr. Zuzana Bláhová, Ph.D., Radek Čermák, Mgr. Ondřej Doležal, Mgr. Jan Zichynec, Ph.D.

• **E-mail redakce:** cesko-luzickyvestnik@centrum.cz • **Redakční uzávěrka:** 15. dne předcházejícího měsíce

• **Předplatné na rok 2008:** ČR 200,- Kč, členské příspěvky 300,- Kč, zahraniční 20 €, při platbě v hotovosti

15 €, sociálně slabí mohou požádat o snížení. • **Objednávky:** Klára Poláčková, Pionýrů 310/5,

289 23 Milovice, tel. a SMS +420 607 588 684, el. adresa: polackova.klara@seznam.cz. Abonenci ze ZRN teč prez referenta Domowiny za kulturne naležnosće a wukraj, Budyšin. • Předplatné je vázáno na kalendářní rok a je splatné nejpozději do konce března. Pro ukončení předplatného je nutné se odhlásit.

Stížnosti na nezaslání vyřizuje Klára Poláčková. • Redakce se nezotožňuje vždy s názory autorů. Za věcnou a slohovou stránku příspěvku odpovídají příslušní autoři.

• Používat zdroje ČLV je možné s podmínkou uvedení zdroje a internetové adresy www.luzice.cz, pokud je dílo již zatíženo autorskými právy,

platí zásady prvotního zdroje. • Bytí časopisu je založeno na práci dobrovolníků. • MK ČR E 6880 • ISSN 1212-0790